

Дмитро ГОНЧАРУК
Національна академія державного управління
при Президентові України

Юрій ДЗЮРАХ
Національний університет «Львівська політехніка»

ДЕРЖАВНІ ЦІЛЬОВІ ОБЛІГАЦІЇ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Досліджуються проблеми побудови ефективної системи державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції. Аналізується діюча система державної підтримки, визначаються основні переваги та недоліки такої системи. Здійснюється порівняльний аналіз із системами державної підтримки галузі сільського господарства за кордоном. Досліджуються напрями трансформації вітчизняної системи державної підтримки. Характеризуються альтернативні варіанти такої підтримки. Аналізується ефективність використання цільових облигацій внутрішніх державних позик як основного інструменту для залучення фінансових ресурсів для проведення державної підтримки сільськогосподарських виробників.

Ключові слова: сільське господарство, облигації, державна підтримка, державне регулювання, пільгове кредитування.

Dmytro Honcharuk, Yuri Dziurakh. State target bonds in the system of state support of agriculture

The problems of development of the efficient system of government support of agriculture in Ukraine are investigated. The current system of government support is analyzed, the main advantages and defects of this system are determined. The foreign experience in government support is considered. The author looks for the best alternative for transformation of current government support system. The paper defines possibilities of using long-term government bond as main source of financial resources for improving the role of preferential lending for agricultural enterprises.

Key words: agriculture, bonds, government support, government regulation, preferential lending.

Спад економіки України, що спричинили події 2014 р., був катастрофічним – втрата значної частини орієнтованих на експорт підприємств гірничодобувної та металургійної промисловості, прискорення інфляції, падіння курсу національної валюти – усе це спричинило падіння ВВП країни. За оцінками Світового банку, економіка України за період 2014 – 2015 рр. втратила до 15 % ВВП [17]. Проте наразі ми спостерігаємо поступове відновлення економічного зростання. Так, у 2016 – 2017 рр. зростання економіки в середньому становило 2 – 2,5 % ВВП. Але такі темпи зростання дозволять досягти кризового рівня в досить далекій перспективі.

Необхідно зауважити, що одним із негативних факторів, які вплинули на економіку країни, стала необхідність переорієнтуватись на нові ринки збуту – від країн СНД до країн ЄС. Така переорієнтація спричиняє необхідність додаткових витрат на підвищення якості продукції власного виробництва з метою відповідності стандартам ЄС.

З метою стимулювання більш високих темпів зростання економіки України потрібно зосередитись на підтримці найбільш конкурентоспроможних галузей економіки, що зможуть забезпечити значний темп зростання за досить короткий період часу. До таких галузей належить і галузь сільського господарства. В умовах підвищення конкурентності на міжнародних ринках постає необхідність у поліпшенні державного регулювання розвитку цього сегменту економіки загалом і підсегменту державної підтримки розвитку сільського господарства зокрема.

Як уже зазначалось, основною проблемою для розвитку економіки України є

низький рівень доступу сільгоспвиробників до фінансових ресурсів. Одним зі шляхів поліпшення доступу та збільшення кількості фінансових ресурсів є використання державних цільових облігацій для залучення коштів, що можуть бути спрямовані в подальшому на розвиток галузі.

Проблеми розвитку галузі сільського господарства висвітлюються в багатьох працях вітчизняних і зарубіжних науковців. Але наукові дослідження можливості використання специфічних економічних методів державної підтримки сільського господарства є досить фрагментарними. Розглянемо основні праці, пов'язані з цією тематикою. Теоретичні засади державного регулювання галузі сільського господарства розглядають такі вчені: Н. В. Білецька [1], Ю. О. Литвин [5], Д. А. Міщенко [7], В. В. Пилипенко [11].

Питання реформування аграрного сектору та міжнародний досвід державного регулювання аграрної сфери розглядають: Т. І. Лосіцька [6], О. М. Могильний [8], О. В. Панухник [10], О. Д. Радченко [12], О. С. Саламін та С. І. Поперечний [13], О. Б. Тарнавська [15], А. Д. Юрченко [16].

З оцінкою впливу державного сектору на галузь сільського господарства пов'язані праці таких зарубіжних учених: А. Бонанно та Л. Буш [19], Х. Бернстайн [18], П. МакМайкл [20], А. Труве [21] та ін.

У вітчизняній літературі основна увага приділена теоретичним аспектам державного регулювання та частково – методам і концепціям трансформації сфери сільського господарства в умовах змін у національній економіці. Однак майже відсутні прикладні дослідження щодо можливості та доцільності впровадження конкретних інструментів державного регулювання, зокрема інструментів державної підтримки сільськогосподарських виробників.

Так, недостатньо висвітлені різноманітні аспекти прямого фінансування, субсидіювання, пільгового кредитування, пільгового оподаткування та інших інструментів.

Метою статті є дослідження доцільності використання цільових державних облігацій з метою забезпечення фінансового ресурсу для державної підтримки галузі сільського господарства, а також визначення можливої моделі такої підтримки та інструментів зниження фінансових ризиків такої підтримки.

Сільське господарство є однією з головних галузей економіки України. Особливо вага сільського господарства підвищилася після втрати значної частини важкої промисловості на територіях тимчасово окупованих територій після 2014 – 2015 рр. Так, сільське господарство за результатами 2016 р. займає близько 11 % у загальній структурі ВВП та близько 12 % у загальній структурі виробництва доданої вартості [2]. Також за даними міністерства аграрної політики в галузі зайнято близько 20 % населення. Також необхідно зазначити, що за даними 2017 р. частка продукції аграрного сектору в загальному експорті товарної продукції України становила більше ніж 41 % [14].

Україна має істотні конкурентні переваги для розвитку сільського господарства на міжнародному ринку. По-перше, наявність на території України чорноземів, які становлять 20 % світового чорнозему, по-друге, висококваліфікована робоча сила, по-третє, сприятливі кліматичні умови для вирощування основних сільськогосподарських культур та розвитку тваринництва, по-четверте, розвинутий комплекс сільськогосподарського машинобудування. Тож очевидно є орієнтація державної політики на підтримку розвитку сільського господарства як одного з локомотивів розвитку економіки країни.

Основними недоліками розвитку сільського господарства в умовах сьогодення є низький рівень фінансової підтримки сільгоспвиробників, застарілі основні фонди, відсутність інтенсифікації виробництва, недостатній розвиток інфраструктури [15].

Основні методи державного регулювання сільського господарства, які виділяють

Public administration mechanisms

вітчизняні автори, ми можемо подати у вигляді схеми (рис. 1). Для цілей нашої статті виділимо ті методи, що стосуються державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції. До них ми можемо віднести прямі методи підтримки – субсидіювання і пряме дотування виробництва та непрямі методи – надання пільгового кредитування та встановлення пільгового режиму оподаткування [1; 5; 7; 11].

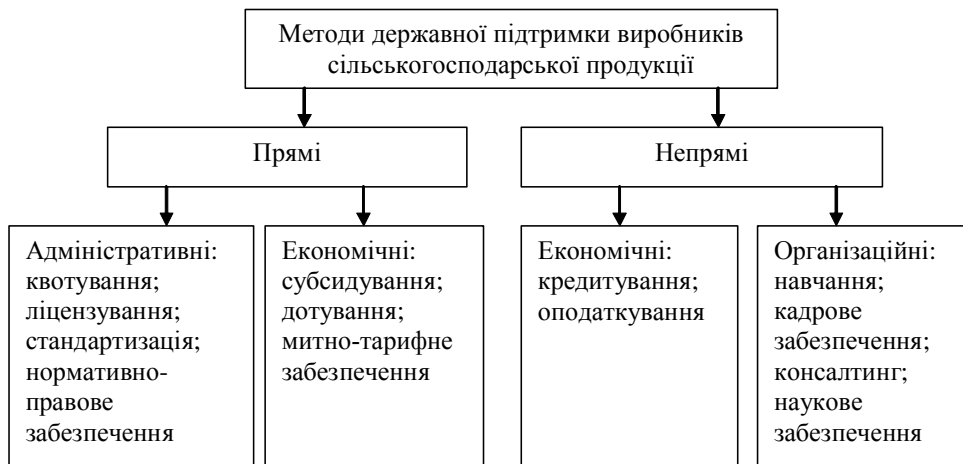

Рис. 1. Методи державного регулювання галузі сільського господарства

Розглянемо форми реалізації цих методів на практиці (рис. 2) [13].

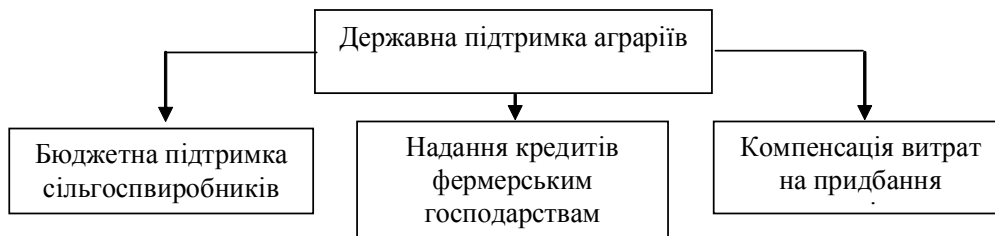

Рис. 2. Форми державної підтримки аграріїв в Україні

Проаналізувавши основні витрати державного бюджету на підтримку сільського господарства (таблиця), ми можемо стверджувати, що у 2015 – 2016 рр. спостерігалася тенденція до скорочення бюджетної підтримки, і лише у 2017 р. фінансування цієї сфери почало збільшуватися (таблиця) [3]. Необхідно вказати на низький рівень фінансування галузі сільського господарства у загальній структурі державного бюджету. Так, частка видатків Мінагрополітики у 2017 р. ледь перевищує 1 % державного бюджету, а у 2015 та 2016 рр. не перевищує 0,5 % від загальних видатків державного бюджету. Також необхідно зауважити, що основну частку бюджетних витрат становить пряма фінансова допомога сільськогосподарським виробникам.

Бюджетні витрати на підтримку сільського господарства, млн грн

Показник	Рік		
	2015	2016	2017
Загальне фінансування Міністерства аграрної політики і продовольства	2 123,7	2 188,7	9 039,4
Частка до загальних видатків бюджету, %	0,4	0,3	1,1
Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів	290,6	279,8	294,8
Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі	0	0	56,9
Державна підтримка галузі тваринництва	40,6	29,9	165,8
Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників, нагляд за ними	0	0	298,6
Усього підтримка	331,2	309,7	816,1
Надання кредитів фермерським господарствам	25,6	14,8	64,6
Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу	0	0	3,8
Усього кредитування	25,6	14,8	68,6
Усього допомога	356,8	324,5	884,5

Як бачимо, частка прямого фінансування сільськогосподарських підприємств становить 93 % у 2015 р., 95 % у 2016 р. та 92 % у 2017 р. Тож хоч ми і спостерігаємо збільшення видатків на кредитування та пряме фінансування галузі у 2017 р., структура вказаних видатків та кредитування залишається майже однаковою з року в рік зі значним переважанням частки прямої фінансової підтримки.

Однак значне переважання частки прямого фінансування є двоякою характеристикою. Якщо ми проаналізуємо досвід зарубіжних країн, то побачимо відмінності у співвідношенні прямого фінансування та кредитування сільгоспвиробників. Ці відмінності пов'язані з місцем, яке займає сільське господарство в загальній структурі національної економіки. Наприклад, у США та Канаді, де сільське господарство займає одне з ключових місць у структурі національного господарства, переважає кредитування сільськогосподарських підприємств. Загальний обсяг державної підтримки не перевищує 60 % від вартості продукції [16]. У країнах ЄС державна підтримка сільського господарства має на меті не збільшення товарного виробництва в галузі, а насамперед стабілізацію обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, забезпечення відповідного рівня доходів та соціального забезпечення в аграрних регіонах, розвиток виробництва безпечних продуктів. У країнах ЄС частка державної підтримки може становити 90 % і більше в структурі вартості продукції. У Франції, Німеччині, Іспанії частка сільськогосподарської продукції в структурі ВВП є незначною. В Україні рівень підтримки за даними Організації економічного співробітництва та розвитку становить близько 6 % [6].

Public administration mechanisms

Зважаючи, що сільськогосподарська галузь є однією з основних в економіці України, надаючи левову частку надходжень від експорту, державна підтримка повинна бути спрямована на розвиток товарного виробництва. Тобто логічно переходити від моделей прямого бюджетного фінансування на ринкові методи, а саме пільгове кредитування. Безповоротне бюджетне фінансування не стимулює виробників до підвищення ефективності виробництва та призводить до викривлення конкурентного середовища. Яскравим прикладом є застосування пільгових ставок ПДВ для сільгоспвиробників, коли ми бачили ситуацію, що виробництво зросло приблизно на 40 %, а надходження до бюджету збільшились усього на 1 %. Така ситуація пов'язана з тим, що доступом до державної підтримки змогли скористатися в основному великі виробники, тоді як малі та середні виробники не могли повною мірою скористатися пільговим режимом оподаткування.

Державна підтримка повинна спрямовуватися, на нашу думку, саме на малих та середніх агровиробників як на більш мобільний та гнучкий ресурс. Для цього потрібно розвивати інфраструктуру сільського господарства, сприяти розвитку виробничої кооперації тощо. Але основним засобом розвитку малих та середніх підприємств у галузі сільського господарства є поліпшення їх доступу до фінансових ресурсів. Виробництво в сільському господарстві відрізняється від інших галузей виробництва, по-перше, часовим лагом між витратами та отриманням доходів від діяльності, по-друге, великим ризиком під час виробництва, пов'язаним з погодними умовами. Тож у виробників досить часто немає вільних обігових коштів або коштів на модернізацію технічного парку.

На нашу думку, найкращим способом підвищення рівня доступності фінансування є підвищення ролі саме поворотного фінансування, кредитування сільгоспвиробників.

На сьогодні, відповідно до чинного законодавства, надання допомоги фермерським господарствам здійснюється через Український державний фонд підтримки фермерських господарств, який є державною бюджетною установою та виконує функції з реалізації державної політики щодо фінансової підтримки становлення і розвитку фермерських господарств. Але, як свідчать дані (див. таблицю), обсяг такої допомоги є досить малим, тому не може забезпечити потребу сільськогосподарських виробників навіть у малій частині. Залежно від умов фермерське господарство може отримати поворотну допомогу в розмірі до 500 тис. грн, тоді як розписом бюджетних видатків на 2017 р., передбачено фінансування для деяких областей менше ніж 400 тис. грн на рік.

На нашу думку, в Україні потрібно стимулювати кредитування сільськогосподарських підприємств з використанням знижених кредитних ставок. Це можна досягти двома способами. Перший – це надання додаткових повноважень та фінансування вже існуючому фонду. Другий – відкриття програм пільгового кредитування на базі державних банків. Проблема полягає в тому, що середня ставка кредитування для підприємств у 2017 р. становила приблизно 17 % річних, що є досить великою, і не всі сільськогосподарські виробники, враховуючи ризики діяльності, можуть зважитися на такий кредит. Виходом, на нашу думку, є формування фінансового ресурсу на вказані цілі шляхом випуску цільових державних облігацій.

На сьогодні Україна не випускає цільові облігації, надаючи перевагу дисконтним чи купонним облігаціям внутрішньої державної позики (ОВДП) та облігаціям зовнішньої державної позики. Проблема в тому, що майже всі кошти, отримані від продажу облігацій, не йдуть в економіку, а використовуються урядом на фінансування соціальних програм. Водночас не слід забувати і про ефект заміщення капіталу. Так, в Україні існує така тенденція: більшість державних облігацій є власністю НБУ чи комерційних банків, що, у свою чергу, зменшує кількість коштів, які можуть

бути використані для кредитування бізнесу. Так, за станом на 1 січня 2018 р. вартість ОВДП у власності НБУ та комерційних банків становила 96,2 % від загальної суми в обігу, частка НБУ становить 48,1 % [9]. Тобто ми можемо стверджувати, що завдяки випуску державних облігацій та їх скупленню НБУ і комерційними банками йде тіньове фінансування бюджету, замість ефективного використання цього інструменту для розвитку економіки.

Розглянемо, за якими ставками проводиться розміщення ОВДП, номінованих у гривні, та порівняємо їх зі ставками кредитів для підприємців. Так, за останні два роки було досить багато розміщень ОВДП у гривні. Якщо ставка дохідності за короткостроковими й середньостроковими облігаціями коливалася в межах 14 – 15 % річних, то ставка за довгостроковими облігаціями в різних випусках коливалася від 6 до 10 % річних [4]. Порівнявши ці ставки дохідності за довгостроковими облігаціями та ставки за кредитами для підприємців, ми бачимо, що різниця у вартості запозичень становить від 10 до 7 п.п. Тобто, беручи до уваги необхідність компенсації організаційних затрат на випуск облігацій, налагодження системи видачі кредитів, їх обслуговування тощо, ми можемо стверджувати, що є реальна можливість видавати кредити сільгоспвиробникам за ставками, які на 30 – 50 % будуть нижчими ніж сьогодні.

Звичайно, під час реалізації такого проекту необхідно забезпечити мінімізацію ризиків неповернення коштів. Це і система забезпечення майном, страхування ризиків, договори поруки та ін. Формування ефективної, зрозумілої і головне прозорої системи відбору проектів для надання фінансування буде основою для забезпечення повернення коштів.

Необхідно зауважити, що впровадження відповідної системи державної підтримки буде мати мультиплікативний ефект. Впровадження дієвої системи кредитування за європейськими зразками неможливе без розвинутого ринку оцінювання та страхування, кошти, надані в кредит, будуть використовуватися на закупівлю продукції вітчизняних виробників, що, у свою чергу, сприятиме розвитку суміжних галузей економіки, таких як сільськогосподарське машинобудування, страхування та ін.

За результатами дослідження ми можемо зробити висновок, що галузь сільського господарства є однією з ключових для української економіки та повинна бути пріоритетною галуззю для державної підтримки. Так, у галузі зайнята приблизно п'ята частина населення, галузь формує близько 11 % ВВП країни та більше ніж 40 % надходжень від експорту національної продукції.

Ми визначили, що на сьогодні рівень підтримки сільгоспвиробників є досить низький. Так, витрати на Міністерство аграрної політики становлять приблизно 1 % в загальній структурі державного бюджету. Також ми можемо стверджувати, що основна частка державної підтримки є прямим фінансуванням і тільки до 10 % державної допомоги надається на поворотній основі.

Проаналізувавши зарубіжний досвід, ми дійшли висновку, що такий розподіл не може бути застосований для стимулювання розвитку товарного виробництва. Тож нам потрібно підвищувати частку кредитування сільгоспвиробників у загальній структурі державної підтримки.

Стосовно ринку кредитування в банківській системі України зазначимо, що на сьогодні діючі відсоткові ставки за кредитами для підприємств є досить високими, тому не можуть бути використані для такого ризикового виду бізнесу, як сільське господарство.

Ми визначили, що цільові довгострокові ОВДП можуть бути альтернативним джерелом формування фінансового ресурсу для кредитування сільгоспвиробників. Використання цього інструменту зможе знизити вартість позикових коштів на 30 – 50 %. Також ми дійшли висновку, що використання цільових довгострокових ОВДП сприятиме

розвитку не тільки галузі сільського господарства, а й суміжних галузей економіки.

У подальшому вважаємо за необхідне дослідити, яка з форм реалізації кредитування сільгоспвиробників є найбільш ефективною – із залученням державних і комерційних банків чи на базі окремого фонду. Також необхідно розробити дієву модель ризик-менеджменту та надати оцінку її ефективності для системи пільгового кредитування сільгоспвиробників.

Список використаних джерел / List of references

1. **Білецька Н. В.** Теоретико-методологічні аспекти державного регулювання аграрного сектору економіки України / Н. В. Білецька // Торгівля, комерція, підприємництво : зб. наук. пр. – 2014. – Вип. 17. – С. 157 – 164 [Biletska N. V. Teoretyko-metodolohichni aspekty derzhavnoho rehulivannia ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy / N. V. Biletska // Torhivlia, komertsiiia, pidpriemnytstvo : zb. nauk. pr. – 2014. – Vyr. 17. – S. 157 – 164].

2. **Валовий** внутрішній продукт виробничим методом та валова додана вартість за видами економічної діяльності / Державна служба статистики. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/> [Valovyi vnutrishnii produkt vyrobnychym metodom ta valova dodana vartist za vydamy ekonomichnoi diialnosti / Derzhavna sluzhba statystyky. – Rezhym dostupu : <http://www.ukrstat.gov.ua/>].

3 **Звітність** про виконання бюджетів / Державна казначейська служба України. – Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477> [Zvitnist pro vykonannia biudzhetyv / Derzhavna kaznacheiska sluzhba Ukrainy. – Rezhym dostupu : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>].

4. **Інформація** щодо умов випуску облігацій внутрішніх державних позик, які знаходяться в обігу / Міністерство фінансів України. – Режим доступу : <https://www.minfin.gov.ua/news/view/informatsiia-shchodo-umov-vypusku-oblihotsii-vnutrishnikh-derzhavnykh-pozyk-iaki-znakhodiatsia-v-obihu-stanom-na—hruдня—roku?> [Informatsiia shchodo umov vypusku oblihotsii vnutrishnikh derzhavnykh pozyk, yaki znakhodiatsia v obihu / Ministerstvo finansiv Ukrainy. – Rezhym dostupu : <https://www.minfin.gov.ua/news/view/informatsiia-shchodo-umov-vypusku-oblihotsii-vnutrishnikh-derzhavnykh-pozyk-iaki-znakhodiatsia-v-obihu-stanom-na—hruдня—roku?>].

5. **Литвин Ю. О.** Методи державного регулювання сільського господарства / Ю. О. Литвин // Наук. вісн. Акад. муніцип. упр. : зб. наук. пр. Сер. «Управління». – Київ: [б. в.], 2012. – Вип. 4. – С. 127 – 135 [Lytvyn Yu. O. Metody derzhavnoho rehulivannia silskoho hospodarstva / Yu. O. Lytvyn // Nauk. visn. Akad. munitsyp. upr. : zb. nauk. pr. Ser. «Upravlinnia». – Kyiv: [b. v.], 2012. – Vyr. 4. – S. 127 – 135].

6. **Лосіцька Т. І.** Міжнародний досвід державного регулювання сільського господарства / Т. І. Лосіцька // Вісн. Приазов. держ. техн. ун-ту : зб. наук. пр. Сер. «Економічні науки». – 2015. – Вип. 29. – С. 325 – 330 [Lositska T. I. Mizhnarodnyi dosvid derzhavnoho rehulivannia silskoho hospodarstva / T. I. Lositska // Visn. Pryazov. derzh. tekhn. un-tu : zb. nauk. pr. Ser. «Ekonomichni nauky». – 2015. – Vyr. 29. – S. 325 – 330].

7. **Міщенко Д. А.** Методи державного регулювання сільського господарства / Д. А. Міщенко // Економіка та держава. – 2010. – № 12. – С. 110 – 111 [Mishchenko D. A. Metody derzhavnoho rehulivannia silskoho hospodarstva / D. A. Mishchenko // Ekonomika ta derzhava. – 2010. – № 12. – S. 110 – 111].

8. **Могильний О. М.** Вплив агрохолдингів на розвиток аграрного сектору країни / О. М. Могильний, О. В. Ходаківська // Економіка та держава. – 2017. – № 6. – С. 4 – 9 [Mohylnyi O. M. Vplyv ahrokholdynhiv na rozvytok ahrarnoho sektoru krainy / O. M. Mohylnyi, O. V. Khodakivska // Ekonomika ta derzhava. – 2017. – № 6. – S. 4 – 9].

9. **ОВДП** за основною сумою боргу. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=60872558 [OVDP za osnovnoiu sumoiu borhu. – Rezhym dostupu : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=60872558].

10. **Панухник О. В.** Напрями та шляхи трансформації державної підтримки суб'єктів аграрної сфери України / О. В. Панухник // Акт. пробл. інновац. економіки. – 2017. – № 1. – С. 5 – 10 [Panukhnyk O. V. Napriamy ta shliakhy transformatsii derzhavnoi pidtrymky subiektiv

aharnoi sfery Ukrainy / O. V. Panukhnyk // Akt. probl. innovats. ekonomiky. – 2017. – № 1. – S. 5 – 10].

11. **Пилипенко В. В.** Концептуальні засади формування державної аграрної політики в реформуванні аграрного сектору економіки / В. В. Пилипенко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 11. – С. 186 – 190 [Pylypenko V. V. Kontseptualni zasady formuvannia derzhavnoi aharnoi polityky v reformuvanni aharnoho sektoru ekonomiky / V. V. Pylypenko // Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. – 2016. – № 11. – S. 186 – 190].

12. **Радченко О.** Державна підтримка сільського господарства України в період системних реформ / О. Радченко // Економічний дискурс : міжнар. зб. наук. пр. – 2016. – Вип. 2. – С. 47 – 53 [Radchenko O. Derzhavna pidtrymka silskoho hospodarstva Ukrainy v period systemnykh reform / O. Radchenko // Ekonomichnyi dyskurs : mizhnar. zb. nauk. pr. – 2016. – Vyr. 2. – S. 47 – 53].

13. **Саламін О. С.** Державне регулювання сільського господарства в умовах активізації міжнародних інтеграційних процесів / О. С. Саламін, С. І. Поперечний // Наук. вісн. Львів. нац. ун-ту ветеринар. медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького. Сер. «Економічні науки». – 2017. – Т. 19, № 81. – С. 64 – 69 [Salamin O. S. Derzhavne rehuliuвання silskoho hospodarstva v umovakh aktyvizatsii mizhnarodnykh intehtatsiinykh protsesiv / O. S. Salamin, S. I. Poperechnyi // Nauk. visn. Lviv. nats. un-tu veterynar. medytsyny ta biotekhnolohii im. S. Z. Gzhytskoho. Ser. «Ekonomichni nauky». – 2017. – T. 19, № 81. – S. 64 – 69].

14. **Стан агропромислового комплексу у січні – грудні 2017 року** / Міністерство аграрної політики. – Режим доступу : <http://www.minagro.gov.ua/system/files/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%20%D0%90%D0%9F%D0%9A%2012%20%D0%BC%D1%96%D1%81%202017.pdf> [Stan ahropromysloвого kompleksu u sichni – hrudni 2017 roku / Ministerstvo aharnoi polityky. – Rezhym dostupu : <http://www.minagro.gov.ua/system/files/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%20%D0%90%D0%9F%D0%9A%2012%20%D0%BC%D1%96%D1%81%202017.pdf>].

15. **Тарнавська О. Б.** Проблемні аспекти державного регулювання агропромислового сектору / О. Б. Тарнавська // Молодий вчений. – 2017. – № 6. – С. 506 – 510 [Tarnavska O. B. Problemni aspekty derzhavnoho rehuliuвання ahropromysloвого sektoru / O. B. Tarnavska // Molodyi vchenyi. – 2017. – № 6. – S. 506 – 510].

16. **Юрченко А. Д.** Державне регулювання аграрної сфери США / А. Д. Юрченко // Економіка АПК. – 2016. – № 1. – С. 92 – 96 [Yurchenko A. D. Derzhavne rehuliuвання aharnoi sfery SShA / A. D. Yurchenko // Ekonomika APK. – 2016. – № 1. – S. 92 – 96].

17. **Annual GDP growth, Ukraine, World Bank Data**, Retrieved from: <https://data.worldbank.org/country/ukraine>;

18. **Bernstein H.** (2016). Agrarian political economy and modern world capitalism: the contributions of food regime analysis. The Journal of Peasant Studies, vol. 43, no 3, p. 611 – 647.

19. **Bonanno A. & Busch L.** (2015). The international political economy of agriculture and food: An introduction, in A. Bonanno & L. Busch (eds.), Handbook of the International Political Economy of Agriculture and Food., New York: Edward Elgar Publishing, p. 1 – 15.

20. **McMichael P.** 2009. A food regime analysis of the ‘world food crisis’. Agriculture and Human Values 26: 281 – 95.

21. **Trouve A. & Berriet-Sollic M.** (2010). Regionalization in European agricultural policy: Institutional actualities, issues and prospects, Regional Studies, vol. 44, 8: 1005 – 1017.

Надійшла до редколегії 26.02.18